

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย(Background and Rationale)

ในปัจจุบัน การพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนทิศทางการพัฒนาจากในอดีตที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมควบคู่ไปด้วย โดยมีเป้าหมายการพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต⁽¹⁾ คือให้ประชาชนมีการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ การพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตนี้ จำเป็นต้องพัฒนาบุคคลหรือประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาบริการสังคม และประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

บุคคล หรือคน ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร เพราะเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการบริหารอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นวัสดุสิ่งของ และวิธีการปฏิบัติงาน⁽²⁾ ถ้าหากองค์กร หรือหน่วยงานใดมีบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ จะทำให้องค์กรหรือหน่วยงานนั้นเจริญก้าวหน้า สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการเพื่อที่จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต ประสบผลสำเร็จได้นั้น ปัจจัยหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการ⁽³⁾ ซึ่งมีมากมายหลายสาขาอาชีพ เช่น ครู อาจารย์ในสถาบันการศึกษา แพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสถานบริการสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งพยาบาลวิชาชีพเป็นบุคลากรผู้ให้บริการที่สำคัญในองค์กรสาธารณสุขมีหน้าที่ และความรับผิดชอบสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน⁽⁴⁾ พยาบาลที่มีสุขภาพดีทั้งกายและใจเท่านั้นที่จะสามารถให้การดูแลหรือยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้รับบริการได้ การที่พยาบาลวิชาชีพจะพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้อื่นได้นั้น คุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพจะต้องอยู่ในระดับที่น่าพอใจด้วย

คุณภาพชีวิต หรือชีวิตที่มีคุณภาพของพยาบาลวิชาชีพนั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับคุณภาพชีวิตของบุคคลทั่วไปซึ่งจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของชีวิต คือ เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตที่มีความเป็นอยู่สอดคล้องกับระดับความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีคุณค่า โดยเป็นชีวิตที่มีการกินดี อยู่ดี ถูกต้องตามสุขลักษณะ มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ มีงานทำที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยไม่ต้องให้ผู้อื่นมาเป็นภาระช่วยเหลือ ทั้งเป็นพลเมืองดี มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม วัฒนธรรมอันดีงาม สำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่พึงมีต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อสังคม โดยมีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมได้เต็มที่ตามกำลังความสามารถ และสถานภาพของตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตในสังคม ได้อย่างมีความสุข^(3,4)

การทำงาน เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงถึงการมีคุณภาพชีวิต และเกี่ยวข้องกับชีวิตมากที่สุด ซึ่งจะต้องเป็นการทำงานที่ถูกต้องตามกฎหมาย และมีประสิทธิภาพ มีรายได้เพื่อเลี้ยงชีพตามความเหมาะสม การทำงานเป็นกิจกรรมที่มนุษย์กระทำเพื่อความอยู่รอด และ ยังสัมพันธ์โดยตรงต่อการสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต⁽⁵⁾ ดังนั้นการทำงานที่เหมาะสมของพยาบาลวิชาชีพ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้พยาบาลวิชาชีพมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

ลักษณะงานของพยาบาลวิชาชีพ เป็นงานบริการต่อมนุษย์ในด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งเป็นงานหนัก ต้องลงมือปฏิบัติโดยใช้แรงงาน ความรู้ ความสามารถทางวิชาการในการบริหาร ต้องอดทนอยู่เวรบ่อย เวรตึกซึ่งเป็นอุปสรรคต่อชีวิตครอบครัว มีการเปลี่ยนแปลงเวลาพักผ่อนนอนหลับอยู่เสมอ อันเป็นการคุกคามต่อชีวภาพของร่างกาย ร่างกายต้องปรับตัวอย่างมากตลอดเวลา ทำให้สุขภาพของผู้ปฏิบัติงานทรุดโทรม มีโอกาสติดเชื้อ โรค ได้ง่าย พยาบาลวิชาชีพต้องรับผิดชอบงานหลายด้าน และต้องมีคุณธรรม จริยธรรมสูง เพราะความผิดพลาดอาจหมายถึงอันตรายต่อชีวิตผู้อื่น การทำงานของพยาบาลวิชาชีพต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดอยู่สม่ำเสมอ ได้แก่ ความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้เป็นผู้เสียสละ อดทน ขี้มเข้มแถมใส่ตลอดเวลาในการทำงาน ความคาดหวังของหน่วยงาน และ สภาพแวดล้อมในการทำงานที่เต็มไปด้วยผู้ที่มีความทุกข์กายทุกข์ใจ ต้องปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรค สภาพที่ต้องตัดสินใจ เพื่อเลือกวิธีการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งยังถูกคุกคามโดยความรู้สึกในความรับผิดชอบต่อชีวิต และความผาสุก (well being) ของผู้ป่วย⁽⁶⁾ ลักษณะงานดังกล่าวก่อให้เกิดความเครียดสูง เมื่อใจไม่เป็นสุข คุณภาพชีวิตการทำงานของพยาบาลวิชาชีพจะลดลง จึงยากที่จะทำให้ผลงานการพยาบาลมีคุณภาพได้ นอกจากนี้ ยังมีพยาบาลวิชาชีพส่วนหนึ่งที่ทำงานทางด้านการจัดการเรียนการสอนอีกด้วย คือ อาจารย์พยาบาล ซึ่งบทบาทโดยตรงของอาจารย์พยาบาล คือ การจัดการเรียนการสอน นอกเหนือจากบทบาทการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ในวิทยาลัยแล้ว อาจารย์พยาบาลยังถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน จากผู้ร่วมงาน และผู้เรียน ในการทำงานที่เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

นอกจากลักษณะงานของพยาบาลวิชาชีพดังกล่าวแล้ว ความเหนื่อยหน่ายที่เกิดขึ้นจากสภาวะทางจิตอันเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความเสื่อมโทรมทางสุขภาพกายและจิต อันเป็นผลจากการทำงานมากเกินไป หรือ จากความล้มเหลวที่จะได้รับสิ่งตอบแทนตามความคาดหวัง⁽⁷⁾ เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตเช่นกัน มีผู้ศึกษาถึงความเหนื่อยหน่ายที่เกิดขึ้นในวิชาชีพพยาบาลเกิดจากลักษณะงานที่มีความเครียด ความขัดแย้ง ในบทบาทวิชาชีพกับความคาดหวังของพยาบาลเอง ขาดการสนับสนุนทางสังคม ความไม่พึงพอใจในงาน และพฤติกรรมผู้นำที่เข้มงวดกับกฎเกณฑ์มากเกินไปแต่ขาดเหตุผล ตลอดจนปัญหาความรับผิดชอบต่องานหลายด้าน แต่ไม่มีอำนาจจริงจัง สภาพแวดล้อม

ที่แออัด ความก้าวหน้าในตำแหน่งมีจำกัด โอกาสการศึกษาต่อมีน้อย นโยบายและการบริหารงานในหน่วยงานไม่สอดคล้องกับปฏิบัติ เงินเดือนและผลประโยชน์ตอบแทนไม่เหมาะสม ไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะงานที่รับผิดชอบ รวมทั้งลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่ขาดความซื่อสัตย์ ขาดความเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา สิ่งเหล่านี้เป็นแรงกดดันในการปฏิบัติงาน และก่อให้เกิดความเหนื่อยหน่ายได้^๙

เนื่องจากบุคคลที่เกิดความเหนื่อยหน่ายนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย อารมณ์ ความคิด ทักษะ และพฤติกรรมในทางลบ อันได้แก่ ร่างกายอ่อนเพลีย ท้อแท้ใจ ไม่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ละเลงงาน มองไม่เห็นความสำคัญของมนุษย์^(๘,๙,๑๐) หากพยาบาลและอาจารย์พยาบาลมีความเหนื่อยหน่ายแล้วนั้น จะทำให้ขาดความสนใจในการปฏิบัติงาน และไม่สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน นักศึกษา และ ผู้ป่วยได้ นอกเหนือจากสภาพงาน และความเหนื่อยหน่ายของพยาบาลวิชาชีพดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของพยาบาล เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปในสังคม ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ สภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ การมีอาชญากรรม เป็นต้น ย่อมมีผลทำให้คุณภาพชีวิตลดต่ำลงได้

จากเหตุผลการมีคุณภาพชีวิตของบุคคลเป็นพื้นฐานศักยภาพของมนุษย์ การที่พยาบาลมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ ประกอบกับในพื้นที่ทำการศึกษามีวิจัยเป็นพื้นที่ที่มีพยาบาลวิชาชีพที่ทำงานทางด้านบริการในสถานบริการสาธารณสุขและพยาบาลวิชาชีพที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอน และในจังหวัดสระบุรี ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ ผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี เพื่อทราบถึงลักษณะคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ ในจังหวัดสระบุรี และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนส่งเสริมให้พยาบาลวิชาชีพมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

คำถามของการวิจัย(Research Questions)

คำถามหลัก(Primary Research Question)

คุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรีเป็นอย่างไร

คำถามรอง(Secondary Research Questions)

1. พยาบาลวิชาชีพที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันจะมีคุณภาพชีวิตต่างกันหรือไม่
2. พยาบาลวิชาชีพที่มีปัจจัยภายนอกต่างกันจะมีคุณภาพชีวิตต่างกันหรือไม่
3. พยาบาลวิชาชีพที่มีปัจจัยแวดล้อมต่างกันจะมีคุณภาพชีวิตต่างกันหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย(Objectives)

วัตถุประสงค์ทั่วไป(General Objective)

เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี

วัตถุประสงค์เฉพาะ(Specific Objectives) เพื่อศึกษา

1. เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตระหว่างกลุ่มพยาบาลวิชาชีพและอาจารย์พยาบาลที่ทำงานด้านการปฏิบัติการ และด้านบริหาร
2. ความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคล (เช่น เพศ อายุ รายได้ ฯลฯ) กับคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี
3. ความแตกต่างของปัจจัยแวดล้อม (เช่น ด้านการปฏิบัติการ ด้านบริหาร ฯลฯ) กับคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี
4. ความแตกต่างของปัจจัยภายนอก (เช่น การใช้เวลาทำกิจวัตรประจำวัน การเดินทางมาทำงาน ฯลฯ) กับคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี

สมมติฐานการวิจัย(Hypothesis)

1. ลักษณะงานของพยาบาลวิชาชีพที่แตกต่างกัน ทำให้คุณภาพชีวิตแตกต่างกัน
2. ปัจจัยส่วนบุคคล, ปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยภายนอกทำให้คุณภาพชีวิตแตกต่างกัน

ผลหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย(Expected Benefit and Application)

- 1.ผู้บริหารของแต่ละโรงพยาบาล และวิทยาลัยพยาบาล สามารถนำเอาข้อมูลที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพต่อไป
- 2.หน่วยงานอื่นๆ ที่มีบุคลากรพยาบาล สามารถนำเอาข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปได้

ตัวแปร(Variables)

ตัวแปรอิสระ(Independent Variables)

- 1.ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ, อายุ, อาชวราชการ, ตำแหน่งทางการบริหาร และรายได้
- 2.ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ด้านปฏิบัติงานหรือวิชาการ, ด้านงานบริการหรืออินเทอร์เน็ตศึกษาภาคปฏิบัติ, ด้านบริหาร และสวัสดิการ
- 3.ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การใช้เวลาทำกิจกรรมประจำวัน, การเดินทางมาทำงาน, การพักผ่อน, การออกกำลังกาย และการท่องเที่ยว

ตัวแปรตาม(Dependent Variables)

ระดับคะแนนคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรี

ข้อตกลงเบื้องต้น(Assumptions)

- ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตของอาจารย์แพทย์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาประยุกต์ใช้โดยการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมในแบบวัด เพื่อนำมาใช้ประเมินคุณภาพชีวิตของพยาบาลวิชาชีพในมิติต่างๆ อคติ โน้ตค้น และศึกษาภาพในการดำรงชีวิตประจำวัน
- ถือว่าน้ำหนักคะแนนในแต่ละแปรคุณภาพชีวิตในแต่ละข้อคำถาม ถือว่ามีน้ำหนักคะแนนเท่ากัน และการตอบแบบสอบถามที่มี range เท่ากัน จะถือว่ามึระดับคะแนนที่เท่ากัน

ข้อจำกัดในการวิจัย(Limitation)

เนื่องจากระยะเวลา และงบประมาณจำกัดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่ศึกษาเฉพาะ พยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดสระบุรีเท่านั้น ยังมีบุคลากรทางการพยาบาลอื่นๆ อีก เช่น พยาบาลวิชาชีพในหน่วยงานอื่นๆ เช่น พยาบาลกระทรวงกลาโหม และเอกชน พยาบาลเทคนิค เจ้าหน้าที่พยาบาล ฯลฯ ที่ไม่ได้นำมาศึกษา

ปัญหาด้านจริยธรรม(Ethical Consideration)

ไม่มี

นิยามเชิงปฏิบัติการ(Operational Definitions)

พยาบาลวิชาชีพ หมายถึง ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพการพยาบาล ซึ่งเป็นผู้สำเร็จ การศึกษาหลักสูตรการพยาบาลระดับวิชาชีพ สามารถประกอบอาชีพในด้านสุขภาพอนามัยทั้งใน ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือ ภาคเอกชน มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการสุขภาพอนามัย ต่อ ผู้รับบริการในโรงพยาบาลหรือชุมชนตามขอบเขตของงาน การวิจัยนี้หมายถึง เฉพาะพยาบาลวิชาชีพใน จังหวัดสระบุรีที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลของรัฐ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และ สถานีอนามัย ซึ่งรวมถึงพยาบาลวิชาชีพที่มีหน้าที่จัดการเรียนการสอน คือ อาจารย์พยาบาลอีกด้วย ในการศึกษาครั้งนี้ ไม่รวมจำนวนพยาบาลที่อยู่ระหว่างลาศึกษาอบรมอยู่

พยาบาลวิชาชีพที่มีตำแหน่งทางการบริหาร หมายถึง พยาบาลวิชาชีพที่มีตำแหน่งงานทาง ด้านการบริหารเป็นหลัก เช่น รองผู้อำนวยการฝ่ายการพยาบาล หัวหน้างานเฉพาะทาง หัวหน้าฝ่าย หัวหน้าหอผู้ป่วย รวมถึงหัวหน้าสถานีอนามัยที่ปฏิบัติงานในชุมชนด้วย

พยาบาลวิชาชีพที่ไม่มีตำแหน่งทางการบริหาร หมายถึง พยาบาลวิชาชีพที่ไม่มีตำแหน่งทาง การบริหารเป็นหลัก ได้แก่ พยาบาลวิชาชีพที่ประจำตามหอผู้ป่วยต่างๆ ฝ่ายหรือสาขางานต่างๆ รวมทั้ง พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานทางด้านชุมชนด้วย

อาจารย์พยาบาลที่มีตำแหน่งทางการบริหาร หมายถึง อาจารย์พยาบาลที่มีตำแหน่งในการ บริหารงานทั้งในกลุ่มงานหลัก เช่น กลุ่มงานการสอน กลุ่มงานพัฒนาบุคลากร และกลุ่มงานย่อยอื่นๆ เช่น งานธุรการ งานพัสดุ งานโสตทัศนูปกรณ์

อาจารย์พยาบาลที่ไม่มีตำแหน่งทางการบริหาร หมายถึง อาจารย์พยาบาลที่ไม่มีตำแหน่งใน การบริหารงาน โดยเป็นอาจารย์ประจำกลุ่มงานทั้งในกลุ่มงานหลัก และกลุ่มงานย่อย

คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพที่บุคคลนั้นรับรู้ความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งประเมินได้ในมิติต่างๆ ได้แก่ มิติของการทำงาน ชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัว เรื่องทางสังคม อุดม โนทัศน์ และศักยภาพในการดำรงชีวิตประจำวัน

คุณภาพชีวิตในมิติของการทำงาน หมายถึง ความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างความสุขสบายในสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่คาดหวังในการทำงานสอน งานบริการ งานบริหาร การจัดการขององค์กร และความพอใจในวิชาชีพ

คุณภาพชีวิตในมิติของชีวิตส่วนตัว หมายถึง ความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างความสุขสบายในสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่คาดหวังในชีวิตส่วนตัว

คุณภาพชีวิตในมิติเรื่องทางสังคม หมายถึง ความคิดเห็นของแต่ละบุคคล ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างความสุขสบายในสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่คาดหวังในเรื่องทางสังคม

อึดม โนทัศน์ (self-concept) หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด และความเชื่อเกี่ยวกับตนเอง รวมถึง กำนิยมและคุณค่าของลักษณะเหล่านั้น เป็นสิ่งที่บุคคลสะสมไว้ตั้งแต่เริ่มรับรู้ (perceives) เข้าใจ (conceives) และประเมิน (evaluate) สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว

ศักยภาพของร่างกาย (Health and functioning) หมายถึง สภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น โดยที่ศักยภาพของร่างกายที่ดี หมายถึง ภาวะสุขภาพไม่รบกวนการทำงาน ศักยภาพของร่างกายที่ไม่ดี หมายถึง ภาวะสุขภาพที่รบกวนการทำงาน